

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi poli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za polleta 1 gld. 80 kr., za četrletja 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrletja 1 gld. 15 kr. nov. den.

~ V Ljubljani v sredo 31. maja 1865. ~

Gospodarske stvari.

Gospodarji zložite svoja posestva!

Kdor ima glavo raztreseno, to vsak vé, se nobene reči pametno ne prime; kdor ima svoja zemljišča raztresena, si je pa tudi na veliko škodo. Če ima posestnik svoje posestvo, kolikor mogoče, lepo skupaj, je še le popoln gospod svojega posestva; lože ga rabi, lože ga zboljšuje; vsa dela si polajša in okrajša; dohodke si zboljša, vzlasti živinorejo povzdigne; sèm ter tjà si še več zemlje pridobiti more. Pa tudi to je velik dobiček lepo zloženega posestva, da mnogo sovraštva in prepira ni, ki je zdaj med sosedi in mejaši.

Že leta 1855 so kmetijske družbe bile vprašane: kaj one mislijo o zložbi zemljišč. Vse so soglasno odgovorile, da je zložba potrebna in velika dobrota v povzdigo kmetijstva.

Al žalibog, da je ostalo dosihmal vse samo pri besedah.

Skušalo se je, da bi kmetje iz proste volje si vredili svoja zemljišča tako, da bi vsak svoja blizo skupaj imel; al malo se je opravilo. Na Erdeljskem (deželi blizo Ogerskega) so se kmetje z vso silo vprli zoper zložbo, češ, da pridejo ob nič, da bojo sužni grajščakom, da ne bojo mōgli živine rediti, in takih neumnosti več, ktere kažejo, kako malo razumen je še erdeljski kmet. Bolje je šlo na Ogerskem; tū so si kmetje in grajščaki na več krajih prav lepo porazumeli in zamenjali svoja zemljišča tako, da ima zdaj Peter svoja skupaj, Pavel tudi svoja itd.

Na Nemškem je postava, ktera zahteva pametno zložbo zemljišč, in take postave bo tudi v Avstrii treba, da se izpeljá stvar, ktera sicer ni povsod brez težave in je sèm ter tjà tudi nemogoča, al le bedaki morejo trditi, da ne bi bila dobrotljiva vsakemu gospodarju.

Poglejmo pred vsem

napake raztresenih zemljišč.

Kolikor bolj so raztresena zemljišča, toliko več prizadenejo gospodarju dela; kolikor bolj so skupaj, toliko več si prihrani časa, ker mu ni treba zdaj tje zdaj sem vozariti ob setvi, žetvi itd. Ta čas je zgubljen za delo. Še posebno, kadar se gnoj vozi na njive, se ta napaka očitno vidi.

Raztresena zemljišča se ne dajo lahko vrediti, kakor gospodar želi, da bi bile pri obdelovanju, kadar orje, prevleče, kosí itd.

Gospodar raztresenih svojih zemljišč ne more tako pregledati kakor taka, ki skupaj ležé, ker lahko čuje nad delavci, da lenobe ne pasejo, namesti da bi delali, da vse prav storé, kakor gospodar želi itd.

Kolikor bolj so zemljišča raztresena, toliko več mej in potov je med zemljišči, in če tudi je več potov, ima gospodar vendar hoje dovolj, da z njive pride do njive.

Zemljišča skupaj veliko prepira odvrnejo in sovraštva med sosedi, ki se pričkajo, če se mejnik prestavi, če sosed predalječ orje s svoje njive, če mu sosedova živina popase njegovo lastnino. Večkrat se kaj takega primeri brez hudobne volje in vendar se vname prepir in pravda.

Če zemljišča vsa pomešana ležé, naj gospodar še tako pridno pleti in svojo njivo še tako umno obdelovati dá, vès njegov trud je zastonj, ako ima zanikrnega soseda.

Kjer po strniščih pasejo, delajo zmešana zemljišča veliko sitnosti in tem več, čem preje se začne ta paša in kolikor bolj so zanikrni ljudje, ki pasejo živino.

Če je treba na senožeti vode napeljevati ali močirne na suho devati, bo to vsakrat težje, ako so zemljišča na male kose razdeljena in je en kos Petrov, drugi Pavlov, tretji Jernejev itd. Malo in slabše senó se pridelava potem na tacih senožetih, za voljo tega pa živinoreja škodo trpi.

Razkošena in raztresena zemljišča so navadno manj vredna kakor večja in skupaj ležeča.

Naj nam pametni kmetje odgovorijo: ali ne pritrdijo vsemu, kar so ravnokar slišali? Če pa pritrdijo, naj bi skušali, da zložbo zemljišč poženo kolikor morejo, da se tako pomaknemo počasi naprej. Davki so veliki sedanji časi; ne bomo se jih še tako kmali znebili; skrbimo tedaj, da si iz nadlog pomagamo po vseh potih, po kterih se pomagati dá. Ena pot k temu je zložba zemljišč, ne izmišljena le po učenih bukvarih, ampak potrjena po skušnjah družih dežel.

Začnimo!

Gospodarske skušnje.

* Kako naj ravná, kdor petrolej ali kamno-olje za svečavo rabi. Za svečavo se čedalje bolj rabi to olje, ker lepše gorí kakor vsako drugo in je tudi dober kup. Vendar se s to svečavo ne sme šušmariti, da se ne zgodi kaka nesreča. Dunajska c. kr. deželna vlada je razglasila poduk, kako naj se ravná s to svečavo. Iz tega poduka podamo našim gospodarjem in gospodinjam sledeča vodila:

§. 15. pravi: Očiščeni petrolej ali kamno-olje skoraj nobene barve; blizo tako je kakor čista voda. Polič (pol bokala) tega olja ne sme pod 1 funtom in 4 lote tehtati. Očiščeno olje se ne vname brž, če tudi s kako gorečo rečjó v dotiko pride. Vsako kamno olje, ktero te preskušnje ne obstojí, se mora opustiti, ker utegne biti nevarno. — §. 16 pravi: Če petrolej skoz

platnen, volnat ali pavolnat prt vdarja, ima obilo vžigavne moči v sebi; zato nobena svetilnica (lampa), v kateri petrolej gorí, ne smé ondi, kjer je stenj ali toht, kake poke ali reže imeti. V svetilnici mora vselej več petroleja biti, kakor se ga en večer požgè, da ga ni treba pogostoma dolivati. Če pa vendar luč umirati začne ali je do čistega pogorela, in moraš svetilnici zopet olja priliti, glej, da jo ugasneš, in ne vlivaj popred va-njo olja, predno se do dobrega ne ohladi. Najpripravniše svetilnice za petrolejevo svečavo so bele steklene ali glaževnate, da se natanko vidi, kadaj jim je treba olja priliti. — §. 17. Če ti steklo (valjar) v svetilnici počí, jo moraš brž ugasniti, da ti vročina rudnih okvirov ne raztopí. — Če bi se primerilo, da začne vès petrolej goreti, se ugasne s pepélom, prstjo ali pa peskom, z vodo nikdar ne gasi! Če se kdo pri takem vnetji opeče, naj opekline, dokler zdravnik k njemu ne pride, s pavolo oklada in večkrat obvezuje s povoji, ki so bili v mrzli vodi namočeni.

* Kako naj gospodinja ravna, da ji maščoba, ki jo z juhe posname, čista in brez duha ostane, da jo more namesti masti rabiti. — Z juhe (župe) posneto maščobo naj v kakem nalašč za to odločenem majhnem loncu hrani, dokler je od kakošnih osem dní skup spravi, poleti, ker je prevroče, pa le od štirih dní. Potem se v kako ponvo (kastrolo) dene in k vsaki četrtini funta te maščobe se pridenete dve žlici sladkega mleka; to naj se potem počasi pri ognji kuha, dokler maščoba ni popolnoma čista, mleko na vrhu maščobe pa rujavo smetano napravi. Zdaj se v drug lonec precedí. — Skušnje so do dobrega potrdile, da je ta maščoba za zabelo zelenjave in še celó tudi za polivanje pečenke prav tako dobra, kakor kuhano ali sirovo maslo. Ravno tako sem tudi že večkrat z žaltovim kuhanim ali sirovim govejim maslom ravnala, pa sem jo vselej prav zadela.

Naša vrla gospodinja.

Kam gré avstrijsko srebro in zlato?

Po uradnih izkazih je bilo skovano v kovnicah našega cesarstva od leta 1857 do konca leta 1864 v vsem skupaj 300 milijonov in 776.372 srebrnih denarjev (tolarjev, dvajsetíc itd.) v vrednosti od 184½ milijona goldinarjev. Razun zaveznega in deželnega srebrnega denarja bilo je skovano 18 milijonov in 661.002 gold., srebrnega drobiža po 10 in 5 krajc. v vrednosti od poldruga milijona gold. Razun tega je prispelo okoli 23 milijonov gold. v tako imenovanih lavantinskih tolarjih. Skupaj tedaj je bilo do konca lanskega leta v zadnjih 7 letih skovano iz srebra več kakor 208½ milijonov gold. nov. denarja. Bakrenega denarja se je večidel iz starega denarja skovalo 933 milijonov in 130.700 različnih krajcarjev v vrednosti od 10 milijonov nov. den. Zlatega denarja skovale so avstrijske novčarnice 98.807 krón in 792.749 polkrón, 11 milijonov in 445.170 navadnih i 133.437 čvaternih cekinov. — Kam neki gré ta denar, da ga ne vidimo iz rok v roke?

Slovniške stvari.

O pisavi prilogov s pripono sk.

Ta pripona je staroslovenska *ьskъ*, grška *ικος*, latinska *icus*, nemeška *isch*; slovenski in nemeški je pred *k* vstavljen *s*, ki se je s nemeškim *k* v *sch* stopil.

V slovanskem jeziku ima *ь* (jer) pred *sk* po neko-

koliko mečívno moč in sicer meči razun že izmečenih *č, ž, š*:

a) v staroslovensčini *k, g, h* v *č, ž, š* in *c, z* v *č, ž*;

b) v hrvaščini kakor v staroslovensčini;

c) v češčini pa *k, g, h* le v *c, z, s* in *g* v *ž*.

V teh treh jezikih torej omenjeni *ь* nima mečívne moči do glasov *s, t, d, st* in v češčini niti do *c*. Pri imenih na *ьskъ* (nsl. *ec*), narejenih iz prilogov, se natiska *ьskъ* le na prvotni prilog in torej končnice *c* ne zadeva, na pr. slovénьskъ iz Slovén-ьskъ (inacega rodú je pa prilog *нѣмььskъ* in ime *Нѣмььskъ*); tem prilogom nalik so nastali v hrvaščini (i češčini) prilogi francozki, angležki, to je, s čistim *z* pred *ьskъ*.

Pišejo se pa taki prilogi v starosl. popolnoma, to je s *čьskъ* prilogi iz imen na *čъ, kъ, cъ* i. e., s *žьskъ* pril. iz imen na *žъ, gъ, zъ, s* *šьskъ*, na priliko: iz imen na *šъ, hъ*; v hrvaščini stoji *čk* za stsl. *čьskъ, žk* za *žьskъ, šk* za *šьskъ*; v češčini pa *čsk* za priloge iz imen na *č, žsk* za izpeljave iz *ž* in *z, šsk* za *š, ck* za *k* in *c* (*zsk* izjemoma za *z*, na priliko, francouzsky), *sk* za *h* in *s*. Da imenski glasnik pred *ьskъ* odleti, se samo vé.

Po tem takem bi se pisali prilogi iz imen vrahъ, možъ, Tribuša; loka, logъ, vlahъ; *нѣмььskъ, knežъ* po staroslovenski: „vrahъskъ, možъskъ, tribušъskъ; ločъskъ, ložъskъ, vlašъskъ; *нѣмььskъ, knežъskъ*“, po hrvatski z navadno določevavno končnico: „vrački, možki, tribuški; lučki, lužki, vlaški; *нѣмаčki, knežki*“, po češki pa: „vračský, mužský, tribušský, loucký, lužský, vlaský; *нѣмеcký, knežský*“ — v vseh treh jezikih torej tako, da se vsaj, kolikor sploh dopusti slovansko glasovje, steblo še v prilogih sledi; — iz „nebo (steblo nebes), kmetъ, gradъ, město, Sora (ali Šovra) i. t. n. pa stsl.: „nebesъskъ, kmetъskъ, gradъskъ, městъskъ, sorъskъ i. t. n.“, hrv.: „nebeski, kmetski, gradski, mestski, sorski“, česki pa: nebeský, kmetský, hradecký, městský, sorský i. t. n. — torej z nespremenjenim stebлом.

Slovenščina bi po svoji pisavi — ne hoteča nobenega soglasnika izpustiti — pisala prve priloge z „vračski, možski, tribušski; ločki; ložski, vlašski, nemeški (ali pa nemčeski), knežski“, zadnje pa s „nebeski(?) (nm. nebeski), kmetski, gradski, mestski, sorski i. t. n. Ali te pisave so dosedaj, akoravno se za drugo bolj kot hrvaščina in češčina drži slovotvornih pravil, ni še upala poprijeti, temveč posnemajoča nekako prerahlo izreko preprostega naroda meči tudi nektere onih soglasnikov, katerih ne mečijo niti druga slovanska narečja niti vsi slovenski kraji, in vari vse konečne soglasnike zgorej imenovanih prilogov v *ški*, ter piše: „vračski, možki, tribuški; loški, vlaški; nemški, kneški“, potlej „nebeški, kmeški“ in „kmečki, graški in grajski, meški, sorski, atlanški, azijski, deški, karlovški“ i. t. n., zraven pa tudi „moški, loški (iz log), kneški, kmetski in kmetiški“ — ker *t* tega priloga se večidel še razločno izgovarja; morebiti da je izpeljan iz *kmetić* — pa tudi „kmetski, gospesvetski, atlantski, azijski, beligradski, zaladski, karlovski, sorski i. t. n.“

Težko je verujeti, da je navadna izreka blaglasnejša od etimologične, slovanskemu sluhu v obče ne soprne; res je le, da je malo bolj rahla; al to je sploh lastnija — pa deloma tudi napaka — preproste izreke, ki jo pa književnost vedno omikava in izboljšuje. Brez dvombe je pa, da je etimologična pisava mnogo določnejša memo navadne, ktera po več do cela različnih stebel jednači in s tem umevnost podkopuje. Priče naj bodo tej trditvi prilogi: „loški (iz „Loka“ in „Log“ — razun še družih sorodnih), sorski (iz „Sora“ in „Sorica“), deški (iz „ded“ in „deček“),